БҮТҮН ӨЛКӘЛӘРИН ПРОЛЕТАРЛАРЫ, БИРЛӘШИН!

АЗӘРБАЈЧАН МУӘЛЛИМИ

АЗӘРБАЈЧАН ССР МАРИФ НАЗИРЛИЈИНИН ВӘ МАРИФ ИШЧИЛӘРИ ИТТИФАГЫНЫН РЕСПУБЛИКА ЈЕКДИЛИ ГАЗЕТИ

«Азәрбајҹан мүәллими» («Учитель Азербайджана») орган Министерства просвещения Азербайджанской ССР и республиканского комитета профсоюза рабочих просвещения, высшей школы и научных учреждений.

№ 77 (3179)
ЧҮМӘ,
21
СЕНТЈАБР
1979-ҹу ИЛ
Г. ИЗМАИЛИ Г. ГАЈИМ,
САБИР ГАЛАЈЕВ
ТАРЫХЫ

ӘДӘБИ ӘЛАГӘЛӘРИМИЗИН САЛНАМӘСИ

ТӘНГИД ВӘ БИБЛИОГРАФИЈА

Халгларын мәдәнијјәт тарихи үчүн сәчијәви олан чәһәтләрдән бири—арасыкәсилмәјән, чохнәсилли үнсијјәт, гаршылыглы тә'сир вә бағлылыгдыр: дүнјанын һеч бир өлкәсиндә һеч бир вахт, әз-чох тарихи әһәмијјәти олан һәр һансы бир әдәби-бәдии һадисә башга милләтләрин мәдәнијјәтиндән там тәчрид олунмуш шәкилдә инкишаф етмәмишдир вә инкишаф едә билмәз. Бәдии јарадычылыг вә фикир тарихиндә мүәјјән иәләри вә хидмәтләри олан бүтүн милләтләр сајындан асылы олмајарат, бир-бирләринин мәдәнијјәтләрә борчлудурлар. Шәргин вә Гәрбин мүхтәлиф тарихи шәраитдә вә мүхтәлиф ән'әнәләр үзәриндә јаранмасы, әһәмијјәт бирбириндән узаг көрүнән мәдәни интиһалары, нитмаи тафәккүрчә парлаг јүксәлиш мәрһәләләри арасында арашдырычыларын сүбут етдикләри нечә-нечә охшар чәһәт, әлагә, мүштәрәклик бу бахымдан гаршыда чидди тәдгигат перспективләри, елми фикир үчүн јени үфүгләр ачыр.

Уча дағларын, дәрин дәнизләрин, көзүшләмәз сәһраларын вә саһилсиз јумаглаларын үзәриндә елә гырылмаз ма'нәви көрпүләр, фикир вә дүјгу јоллары узаныр ки, онлар бизә тарихи бәхтәли олан чалын-чарпаз карван јолларындан, су вә һава магистралларындан даһа гәдим, вә даһа е'тибарлыдыр.

Индики шәраитдә әдәби әлагәләр өчүмдан, ма'нәви һадисә олмагла јанашы, һәм дә кәтдикчә даһа бөјүк сијаси маһијјәт кәсб едир. Буна көрә дә һәмин саһәјә марагын илдән-илә артмасы тәәччүблү дејил вә өлкәмиздә әдәбијјат ишинә үмумдөвләт әһәмијјәтли, сијаси иш кими бахылдығыны бир даһа нүмајиш етдирир.

Бүтүн бунлардан әлавә, библиографија һазырлығынын, тәдгигат иши үчүн мүһүм мәрһәләләрдән бири олдуғуну да хатырлатсаг филолокија елмләри доктору, профессор Һәбиб Бабајевин әдәби әлагәләримизә һәср олунмуш јени китабынын әһәмијјәтини даһа ајдын көрә биләрик.

Алимин узун ахтарышларынын, ардычыл библиограф фәалијјәтинин нәтичәси олан «Библиографија» 53 иллик материаллары әкс етдирсә дә, әслиндә, бурада әдәбијјатымызын бүтүн тарихи вә ән бөјүк јарадычылары әһатә олунмушдур. Чүнки китабда әксини тапан мәгаләләр вә китаблар јарым әсрдән артыг бир дөврдә мејдана чыхса да—онларын објекти Азәрбајҹан әдәби фикринин мин иллик бир мәнзәрәсидир.

Азәрбајҹан совет әдәбијјаты бүтүн инкишафы бөјү—классик әдәбијјатымызын өјрәнилмәси вә тәблиғинә, дүнја халгларына даһа јахшы чатдырылмасына да чидди фикир вермишдир. Бу илләрдә сөз усталарымызын әсәрләринин ССРИ-нин вә хариҹи өлкә халгларынын дилләринә чеврилмәси вә өјрәнилмәси, һәбелә дүнја әдәбијјатынын ән көзәл нүмунәләринин дилимизә тәрҹүмә едилиб арашдырылмасы паралел шәкилдә давам етмишдир.

Мүәллиф бүтүн бу әәнкин процесси әһатә етмәјә чалышмышдыр. Китабда гаршыја гојулан вәзифәни гысача сөјләмәк лазым көлсәјди, онун маһијјәтини белә ифадә едәрдик: бизим әдәбијјатымыз дүнја халгларынын көзүндә, дүнја халгларынын әдәбијјатлары бизим көзүмүздә; јахуд башгалары бизим һагларымызда, биз башгалары һаггында...

«Библиографија» әдәбијјатымызын һәлә XII әсрдә Низами тәрәфиндән јүксәк зирвәләрә галдырылмыш бејнәлмиәлчилик ән'әнәләринин бизим вахтымызда нечә сүр'әтлә инкишаф етдијини көстәрир: јазычы, тәнгидчи вә әдәбијјатшунас алимләримизин Азәрбајҹан әдәбијјатынын ССРИ вә хариҹи өлкә халглары әдәбијјатлары илә јахынлашдырмаг саһәсиндә нечә бөјүк наилијјәтләр газандыгларыны әјани шәкилдә тәсдигләјир.

«Библиографија» дөрд бөлмәјә ајрылмышдыр: Марксизм-ленинизм классикләри вә Азәрбајҹан әдәбијјаты; Азәрбајҹан әдәбијјатынын ССРИ халглары әдәбијјатлары илә әлагәләри; Азәрбајҹан әдәбијјатынын хариҹи өлкә халглары әдәбијјатлары илә әлагәләри; Азәрбајҹан јазычылары.

Азәрбајҹанча вә русча јазылмыш әсәрләр әһатә олундуғуна көрә китаб тәбии шәкилдә ики һиссәјә—ибарәтдир вә бу һиссәләрин һәр биринә јухарыда көстәрилән ардычыллыг үзрә дөрд бөлмә ајрылмышдыр. Азәрбајҹан мәнбәләри ادلارынын рус дилинә дә тәрҹүмә едилиб верилмәси истифадәсинә имкан јарадыр.

«Библиографија»да тәхминән беш мин беш јүзә јахын мәнбә әһатә олунмушдур. Мүәллиф бунунла да кифајәтләнмир. Јери көлдикчә һәмин мәнбәләр һаггында јазылан әсәрләрин, мөгалә вә рецензијаларын сијаһысынын да китаба дахил едиб. Китабын әһатә даирәсинин кенишлијини көстәрмәк үчүн бир факты да дејак ки, бурада ССРИ хариҹи өлкә халгларындан 22-си вә хариҹи өлкә халгларындан 36-сы илә әдәби әлагәләримизин мөнәзәрәси әкс етдирилир. Көрүндүјү кими, Һәбиб Бабајев бөјүк бир ахтарыш ишә апармыш вә әзәмәтли бир библиографик көстәрчә јаратмага наил олмушдур.

Китаба јаздығы ön сөздә мүәллиф әдәби әлагәләр, библиографија тәшкили илә бағлы, фикир вә мүлаһизәләрини инандырычы шәкилдә әкс етдирир; милли әдәбијјатларын гаршылыглы әәнкинләшмә процессинин чохмилләтли совет әдәбијјатынын инкишафындакы бөјүк ролуну үмумиләшдирир. О һаглы олараг дејир ки, «Әдәбијјатларын бејнәлмиләл әлагәләри — чох актуал, һәртәрәфли вә мүрәккәб мәсәләдир, тарихән јаранмыш нәтисәдә вә сијаси әлагәләрдән конарда ону дүзкүн дәрк етмәк мүмкүн дејил».

Агыр библиограф әмәјинин мәһсулу олан китабында мүәллиф, шүбһәсиз ки, бу саһәдә илк аддымы атдығына көрә, бүтүн мәнбүд мәнбәләри вә әлагәләримизин бүтүн мөграфі кенишлијини әһатә иддиасында ојламамышдыр вә буну ön сөздә өзү дә е'тираф едир. Буна көрә дә көәдин гачан материаллары, дүнјанын башга халглары илә әлагәләримизи әкс етдирән мәнбәләрни, бәдии тәрчүмәләрин сијаһысынын, әләвә дә 1973-чү илдән сонраки бөјүрүн мөнәзәрәсинин бу ишин давамында нәзәрә алынмачағы тәбиндир. Елә һәмин арзуила да биз китабда дөгигләшдирилмәсинә е'тијач дујулан вә ја мүбаһисәли көрүнән бә'зи мәсәләләрә тохунмағы зәрури сајырыг. Онларын бир нечәси көмүн ки, дигәтсизликдән иәләи көлмишдир вә ја техники гүсурлардыр. Мәсәлән: Низами Кәнчәвинин өлүм тарихинин 1203-чү ил кими көстәрилмәси, чох әлими Јан Ринканын адынын Полша әдәбијјаты сырасында кетмәси, Јереванда азәрбајҹанча чыхан гәзетин адынын «Совет Ермәнистаны» шәклиндә јазылмасы.

Сон тәдгигләр сүбут етмишдир ки, ССРИ әразисиндә 89—дилдә бәдии әдәбијјат јараныр. (Бах. Чингиз Һүсејнов, «Чохмилләтли совет әдәбијјатында бирлик формалары» русча). Һәдәфсиз, «Библиографија»нын ön сөзүндә ону рәгәм 75 кими гејд олунур,

Азәрбајҹанын башга өлкәләрлә әлагә тарихиндән данышан мүәллиф дејир: «Азәрбајҹанда ön мүһүм тичарәт јоллары узанырды, Шәрг вә славјан (курсив бизимдир — С. Р.) тачирларинин карванлары кечирди, онлар Кончәдә, Бәрдәдә, Шамахыдә вә дикәр Азәрбајҹан шәһәрләриндә дајанырдылар. Азәрбајҹанын бир чох узаг вә јахын өлкәләрлә әлагәләринин башланғычы һәмин гәдим дөврләрә аиддир». Әслиндә бурада сөһбәт «Шәрг вә Гәрб»дән кетмәлидир, чүнки Азәрбајҹандан кечән тичарәт јолларында бир сыра Гәрб өлкәләринин тачирләри, һәтта әрәзиҹә даһа узаг олсалар да, славјанлардан чох габаглар көрүнүрләр. Бунунла көрә дә бизим «узаг вә јахын» өлкәләрлә әлагәләримизин» башланғычы славјанларын тичарәт мејданында көлмәси дөврүнә аид едилә билмәз.

Бә'зи классикләрин библиографијадакы јери дә мүбаһисәли көрүнүр: белә ки, Ә. К. Дәһләви һәм һинд, һәм тачик, һәм дә Иран әдәбијјатлары бөлмәсиндә верилмишдир. Мүәллиф Иран вә тачик әдәбијјатлары арасындакы сәрһәди горумагда да чәтинлик чәкмишдир. Белә ки, фарс дилли классикләрин чоху һәр ики халга аид библиографијада дахил едилир. Һалбуки, бу классикләрин һамысынын һансы әдәбијјата мансуб олмасы әдәбијјатшунаслыгда өз һәллини тапыб.

Һәбиб Бабајевин китабы ајры-ајры јазычыларын библиографијасынын, мүәјјән дөвр вә проблемләр үзрә әдәбијјат көстәричиләринин һазырланмасы зәрурәтини бир даһа хатырладыр.

Азәрбајҹан әдәбијјатынын бејнәлхалг шөһрәтини көстәрән, әдәбијјатшунаслыг елмимизин совет дөврүндә газандығы угурлары бир даһа нүмајиш етдирән «Библиографија»ја, шүбһәсиз ки, әдәби әлагәләримизин тарихини өјрәнәнләрин јахын көмәкчисинә чевриләчәкдир.

Сабир РУСТӘМХАНЛЫ,
филолокија елмләри намизәди.